class 8th sanskrit Solution संकल्प वीरः दशरथ मांझी

अभ्यासः

मौखिक

1. अघोलिखितानां शब्दानाम् उच्चारणं कुरुत (निम्नलिखित शब्दों का उच्चारण करें)
रिक्तोदरः आपणस्थानम् , इत्यासीत् , प्रायेणार्थव्यवस्थायाः , अट्टान् , निर्मास्यामि , द्वाविंशतिवर्षेशु , असम्भवमपि , सम्मानोपाधिम् ।
2. कृषिकस्य विषये संस्कृतभाषायां द्वे वाक्य वदत उत्तरम् (i) कृषिका : ग्रामवासिनः भवन्ति ।
(ii) कृषिकाः कृषिकार्यं कुर्वन्ति ।
3. निम्नलिखितानां शब्दानाम् अर्थ वदत
अट्टान , कौपीनः , स्वेदः , आपणम् , चलितुम् , कर्षणम् , अयच्छत् । उत्तरम् – अट्टान = हाट (बाजार) । कौपीनः = लंगौटी । स्वेदः = पसीना । आपणम् = दुकान । चलितुम् = चलने के लिए । कर्षणम् = जुताई । अयच्छत् = दिया , प्रदान किया ।

लिखित

4. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तरम् एकेन पदेन लिखत
(क) अस्मिन पाठे संकल्पवीरः कः ?
उत्तरम् – दशरथ मांझी ।
(ख) सम्प्रति भारतवर्षे ग्रामीण क्षेत्रे अर्थ व्यवस्थायाः मुख्याधार कः ?
उत्तरम् – कृषिकार्यम् ।
(ग) ग्रामीणः क्षेत्रे कृषिकाः आवश्यक वस्तूनि क्रेतुं कुत्र गच्छन्ति ?
उत्तरम् अट्टान ।
(घ) दशरथ मांझी कस्मिन् ग्रामे वसति स्म ?
उत्तरम् – गहलौरे ।
(ङ) राज्य प्रशासनं कस्मै " पर्वत पुरुष " इति सम्मानोपाधिम् अयच्छत् ?
उत्तरम् – दशरथाय ।

5. निम्नलिखितानां प्रश्नानानाम् उत्तरं पूर्णवाक्येन लिखत
(क) दशरथ मांझी कीदृशः आसीत् ?

उत्तरम् – दशरथ माँझी परिश्रमी दृढ़ संकल्पः च आसीत् ।

(ख) दशरथ मांझी महोदयस्य ग्रामः कुत्र स्थितः आसीत् ?

उत्तरम् – दशरथ माँझी महोदयस्य ग्रामः राजगीर पर्वतमालायाः मध्ये स्थितः आसीत् ।

(ग) कयोः स्थानयोः मध्ये पर्वतस्य संकीर्ण : मार्गः बाधा रूपः आसीत् ?

उत्तरम् –गहलौर वजीर गंजयोः मध्ये पर्वतस्य संकीर्णः मार्गः बाधा रूपः आसीत् ।

https://www.evidyarthi.in/

(घ) के प्रति ग्रामीणाः जनाः उपहासं कृतवन्तः ?

उत्तर – दशरथ माँझी महोदयं प्रति ग्रामीणाः जनाः उपहासं कृतवन्तः ।

(ङ) दशरथस्य उदाहरणेन का शिक्षा मिलति ?

उत्तरम् -दशरथस्य उदाहरणेन शिक्षा मिलति यत् – कोऽपि जन : दृढ़ेन संकल्पेन कठिनं कार्य कृत्वा यशः लभते ।

(च) कस्याः कष्टं दृष्ट्वा दशरथः संकल्पं कृतवान् ?

उत्तरम् -पत्न्याः कष्टं दृष्ट्वा दशरथः संकल्पं कृतवान् । 6. मञ्जूषायाः उचित पदानि चित्वा वाक्यानि पूरयत – (वजीरगंजे , संकीर्णः , कृषिरेव , दशरथ माँझी , राजगीर पर्वतमालायाः , गहलौर , अल्पीभूतः)

प्रश्नोत्तरम्
(क) ग्रामेषु प्रायेणार्थ व्यवस्थायाः आधारः कृषिरेव वर्तते ।
(ख) तस्य ग्रामस्य आपण स्थानं वजीरगंजे आसीत् । (ग) गहलौरात् वजीरगंजस्य मार्गः अल्पीभूतः । (घ) उभयोः स्थानयोः मध्ये पर्वतस्य संकीर्णः मार्गः बाधारूपः अभवत् ।
(ङ) तस्य ग्रामः राजगीर पर्वतमालायाः एकभागे अपवर्त्तत ।
(च) उच्च प्रधाने ग्रामे गहलौर नामके कश्चित् कृषि श्रमिकः न्यवसत् ।
(छ) तस्य नाम दशरथ मांझी इत्यासीत् ।
7. अधोलिखितेषु पदेषु प्रयुक्तां विभक्तिं वचनं च लिखत पदानि विभक्तिः वचनम्
यथा – क्षेत्रेषु सप्तमी बहुवचनम्।
प्रश्नोत्तरम्
(क) ग्रामेषु सप्तमी बहुवचनम्
(ख) दुर्बलकायः प्रथमा एकवचनम्
(ग) क्षेत्रागाम् षष्ठी बहुवचनम्
(घ) तस्मात् पंचमी एकवचनम्
(ङ) नाम्ना तृतीया एकवचनम्
(च) तस्य षष्ठी एकवचनम्
(छ) पर्वतस्य. षष्ठी एकवचनम्
(ज) तस्मिन् सप्तमी एकवचनम्
8. अधोलिखितानि पदानि आघृत्य वाक्यानि रचयत – सर्वदा , कृषकः , उभयोः , ग्रामेषु , अतीव । प्रश्नोत्तरम्
सर्वदा सर्वदा बालकाः पठेयुः ।
कृषक : -कृषक : कृषिकर्म करोति ।
उभयो : -गंगायाः उभयोः तत्योः नगरानि सन्ति । ग्रामेषु – ग्रामेषु कृषिका : वसन्ति ।
अतीव : -सः अतीव परिश्रमी आसीत् ।
9. सुमेलनं कुरुत
अ. आ (
(क) जातः (1) नी + क्त्वा
(ख) दृष्टः (2) जन् + क्त
(ग) नीत्या (3) दृश् + कत्वा
(घ) कीत्वा (4) गम् + क्त्वा
(ङ) गत्वा (5) दृश + क्त

https://www.evidyarthi.in/

(च) दृष्ट्वा (6) कृत + क्त्वा

उत्तरम्

(क) (2) । (ख) (5) । (ग) (1) । (घ) (6) । (ङ) (4) । (च) (3) ।

10. अधोलिखितानां पदानां सन्धि सन्धि विच्छेदं वा कुरुत

प्रश्नोत्तरम्

(क) यदि + अपि = यद्यपि ।
(ख) च + आसीत् = नासन् ।
(ग) न + आसन = चीसत् ।
(घ) रिक्त + उदरः = रिक्तोदरः ।
(ङ) इति + आसीत् = इत्यासीत् ।
(च) कः + चित् = कश्चित् ।

11. वचन – परिवर्तनं कुरुत

एकवचनम् बहुवचनम्
यथा – करोति कुर्वन्ति

उत्तरम्

(क) गच्छति गच्छन्ति
(ख) आसीत् आसन्
(ग) वर्त्तते वर्तन्ते
(घ) अगच्छत् अगच्छन्
(ङ) करिष्यामि करिष्यामः
(च) अकरोत् अकुर्वन्
(छ) रक्षतु रक्षन्तु
(ज) भवसि भवथ

12. उदाहरणानुसारं अव्यय पदानि चिनुत यथा – दुर्बलकायः कृषिकः ग्रामक्षेत्रेषु सर्वदा श्रमं करोति – सर्वदा

प्रश्नोत्तर

(क) ग्रामेषु अर्थव्यवस्थायाः आधारः प्रायेण कृषिः वर्तते । = प्रायेण ।
(ख) दशरथः परिश्रमी संकल्पवान च आसीत् । = च ।
(ग) शनैः – शनैः अस्य श्रमिकस्य परिश्रमः प्रत्यक्षी जातः । = शनै : -शनैः ।
(घ) एतादृशाः कर्मवीराः एव समाजस्य वास्तविकाः सेवकाः । = एव ।
(ङ) यात्रिकाः अपि चलितुम् असमर्थाः आसन् । = अपि ।

योग्यता – विस्तारः

पाठ से सम्बद्ध

भारत कृषिप्रधान देश रहा है । आज के अतिशय वैज्ञानिक युग में भी ग्रामीण अर्थव्यवस्था का मुख्य आधार कृषि ही है । कृषि अनेक उपादानों पर आश्रित होती है । जैसे खेतिहर किसान(खेत का मालिक) , भूमिरहित श्रमिक , हल – बैल (अथवा आज के युग में ट्रैक्टर) , बीज , सिंचाई की व्यवस्था , वर्षा इत्यादि । मानव संसाधन की दृष्टि से सर्वाधिक महत्त्वपूर्ण स्थान उस श्रमिक या मजदूर का होता है जो सभी संकटों को सहते हुए खेतों में परिश्रम करता है , आवश्यकता से भी मजदूरी पर काम करता हुआ मौसम के उत्पातों को भी झेलता है । वह वस्तुतः कर्म से है । ऐसे ही कर्मवीर दशरथ मांझी थे । वे सामान्य मजदूरों के समान अज्ञात रह जाते यदि अपने संकल्प की दृढ़शक्ति

https://www.evidyarthi.in/

से पर्वत काटकर अकेला ही एक लम्बी सड़क नहीं बना लेते । इस संकल्पवीर का नाम फिर तो अखबारों की सुर्खियों में आ गया । पहाड़ की संकीर्ण घाटी को 360 फुट लम्बाई , 30 फुट चौड़ाई और 25 फुट ऊँचाई में काटकर उन्होंने ऐसी सड़क का निर्माण किया जिसके लिए सरकारी योजना में करोड़ों खर्च होते । इस काम में दशरथ मांझी को अपनी जीविका के लिए मजदूरी करने से बचे हुए समय का उपयोग करना पड़ा और 22 वर्षों का लम्बा समय लगा । अपने सहयोगियों , ग्रामवासियों तथा संभ्रान्त लोगों का उपहास सहकर भी यह कर्मवीर अपने काम में लगा रहा । वह एक अनुकरणीय महापुरुष बन गया । कर्म से सफलता और यश पाने वालों में दशरथ मांझी अमर है ।

व्याकरण से सम्बद्ध

स्थानवाचक अव्यय

अत्र ———यहाँ (अस्मिन् स्थाने) । अत्र पञ्च वृक्षाः सन्ति ।
यत्र , तत्र =जहाँ , वहाँ । यत्र रामः अस्ति तत्र लक्ष्मणः अपि वर्तते ।
यत्र , तत्र =जहाँ , तहाँ । अस्मिन् नगरे यत्र – तत्र उद्यानानि सन्ति ।
कुत्र =कहाँ (कस्मिन् स्थाने) । तव माता कुत्र कार्य करोति ?
सर्वत्र =सब जगह । भारते सर्वत्र शिक्षाप्रसार : दृश्यते ।
बहिः =बाहर । ग्रामात् बहिः नदी वहति । ‘
अन्तरा= बीच में । राम लक्ष्मणं च अन्तरा सीता गच्छति ।
अध : =नीचे । वृक्षस्य अधः कुटी वर्तते ।
निकषा= निकट । विद्यालय निकषा सरोवरः अस्ति । अन्यत्र =दूसरी जगह । नगरात् अन्यत्र नास्ति काचित् सुविधा ।
पुरः , पुरतः , अग्रे =सामने । गुरोः पुरः / पुरत : / अग्रे इदं कार्य न शोभते ।

परिमाणवाचक अव्यय

किञ्चित्= कुछ । किञ्चित् अग्रे पश्य ।।
ईषत् =थोड़ा । अयं बालकः ईषत् रुग्ण : वर्तते ।
प्रकाम ,भृशं= पर्याप्त , भरपूर । अस्मिन् वर्षे वर्षा प्रकाम / भृशं भवति ।
कृतम् , अलम्= बस । कृतं कृतं / अलम् अलं , न अहम् अधिकं खादिष्यामि ।

संयोजक अव्यय

च=और । इसका प्रयोग जुड़े हुए शब्दों के बाद होता है । जैसे रामः लक्ष्मणः च पठतः ।
अपि =भी । अहम् अपि गमिष्यामि ।
एव =ही । त्वम् एव मम कार्य करिष्यसि ।
वा= अथवा । सीता मन्दिरा वा गच्छतु ।
परन्तु , किन्तु =लेकिन । यद्यपि सर्वे समाना : किन्तु मोहनः श्रेष्ठः ।
अपितु / प्रत्युत= बल्कि । अयं न केवल : मेधावी , अपितु / प्रत्युत महान् परोपकारी ।

https://www.evidyarthi.in/